

Valitsuse kärpekava kui Põhiseaduse vastane dokument

Tallinna linnapea Edgar Savisaare ettekanne omavalitsustegelaste foorumil
12. märts 2009
Rahvusraamatukogu

I SISSEJUHATUS

Austatud omavalitsustegelased, külalised! Kolm nädalat tagasi, Viru konverentsikeskuses, kui avasime viiendad Eesti Valdade ja Linnade Päevad, kutsusin ma Eesti omavalitsustegelasi peatselt taas Tallinnasse kogunema, et arutada, mis meist saab Valitsuse kärpekava valguses. Juhtisin tähelepanu sellele, et kärpeid tahetakse teha eeskätt omavalitsuste ja ühiskonna vähemkindlustatud kihtide arvel ning et sellele on tegelikult olemas alternatiiv, mille ma avaldasin Postimehes 17. veebruaril. Tänapäevaks on see kärpekava mitte ainult Riigikogus seadusena vastu võetud, vaid ka presidendi poolt välja kuulutatud ning nüüd on suur osa omavalitsusi sunnitud koostama negatiivset lisaeelarvet, millest enne ei olnud võib-olla mõeldudki. Täiendavalt sellele on regionaalminister märtsi algul üllatanud omavalitsusi ka uue haldusreformi projektiga, mis kohaliku elu päris segamini ähvardab paisata.

Igatahes Tallinn, kes kavatses selle aasta kevadel positiivse lisaeelarvega välja tulla, peab nüüd sellest küll loobuma ja samuti eelarvet piirama hakkama.

Vahetevahel mulle tundub, et praegust valitsust juhib lihtsalt silmatorkav soov panna omavalitsused Toompeaga sarnasesse seisu. Seni uppus valitsus uhkes üksinduses, omavalitsused, vähemalt osa neist, püsisid aga veel pinnal. Pärast neid jõhkraid eelarvekärpeid satub ka kolmandik omavalitsusi pankrotieelsesesse seisu.

Võib-olla mõnele meie võimukandjatest ei meeldi, et rahvusvaheline reitinguagentuur Moodys alandas riigireitingut aga säilitas selle Tallinnale endisel tasemel, mis kahtlemata on hoidnud ka pealinna laenuvõimalusi riigi omadest parematena. Pärast riigi eelarvekärpeid aga ka meie krediidireitingut tõenäoliselt alandatakse. Selle valitsusega kaotavad kõik.

Näib, et sügiseks soovitakse viia omavalitsused sihilikult seisundisse, kus enamus neist ei suuda enam tagada linna- ja vallarahvale korralikke teenuseid ja satuvad sellega inimeste pahameele alla. Bussid enam ei liigu, koolid, post- ja pangakontorid ning apteegid pannakse kinni, vallad tühjenevad inimestest. Sügisel karistab valdade ja linnade rahvas selle kõige eest omavalitsusi, kuigi võimatuks muudetakse omavalitsuste efektiivne toimimine hoopis mujalt.

II HALDUSREFORMIST

Austatud foorumist osavõtjad, ma alustaksin kõige päevakajalisemast, s.o. haldusreformist. Kuigi Toompea koridorides räägitakse üsna kõval häälel, et praegune haldusreformi idee on avalikkuse ette toodud ainult omavalitsuste eelarvekärbete summutamiseks ning IRL on haldusreformi lipu tõstnud kindla käega vaid selleks, et Reformierakond neile sama kindlal häälel EI saaks vastata. Ma ei tea, kas see on nii, kuid valimisaastal võib kõike oodata. Ühed saavad oma hääled nendelt, kes on haldusreformi poolt ja teised nendelt, kes sellele vastu seisavad. Hääled tulevad mõlematele, haldusreformi ei pruugi tulla kellelegi.

Erinevalt mõnest teisest poliitikust suhtun mina haldusreformi ideesse tõsiselt. Te teate, et haldusreform algas tegelikult Tallinnast. Pärast seda kui Tallinn oli juba reaalselt haldusreformi alustanud ja valitsuskoalitsioon selle mahagi laita jõudnud, teatasid õiguskantsler ja riigikontrolör samaaegselt, et haldusreform terves Eestis on siiski hädavajalik. Ja kohe tuligi vastava kavaga välja ka regionaalminister. Mul on heameel, et põhiseaduslikud ametikandjad ja ka üks minister võtsid vedu. Enam ei pea me põhjendama haldusreformi vajalikkust Tallinnas ega mujal Eestis, vaid räägime, kuidas seda teha. Asjalikku arutelu häirivad siiski mõned lapsused.

Ken-Marti Vaher võrdsustas oma ajaveebis eelmisel nädalal omavalitsusi korruptsiooniga - 200 asemel tulevatki 20 omavalitsust luua just korruptsiooni vähendamiseks! Haldusreform pole ometigi kõikvõimas. Sellise jutuga Vaher meenutab mulle üht Nõukogude Eesti kirglikku väliskommentaatorit, kes vastas 80-ndate aastate alul jaatavalt saalist tulnud küsimusele, et kas Reagani tähesõdade programmiga saab lüüa ka eri mandrite dzhunglites tegutsevaid rahvuslikke vabadusliikumisi.

Vaheri lootus, et allesjäävates omavalitsustes tuleb politsei korruptsiooni juurimisega toime, on sama naiivne, kui usk haldusreformi kõikvõimsusse. Ta lihtsalt hindab tugevalt üle nii politsei võimekust kui ka korruptsiooni mahtu omavalitsustes. Seni on ju suudetud vaid mõnes keskerakondlikus omavalitsuses kära teha ning ükski selline nõ korruptsioonijuhtum pole veel kohtussegi jõudnud. Ma ei usu, et asi on uurijate väheses ressursis. Pigem on otsitav aine lihtsalt liiga napp, et avalikkuse kõrgeks köetud ootusi rahuldada.

Ja milleks piirduda korruptsiooni ainult 10-kordse vähendamisega? Likvideeriks kogu korruptsiooni nii, et lõpetaks kõikide omavalitsuste tegevuse. Milleks siis neid kahtkümmetki veel jätta? Oleksimegi tagasi ENSV-s. Kuidas seal oli korruptsiooniga, on teine jutt.

Nagu te mõistate, ei ole mina nn Kiisleri haldusreformi põhimõtteline vastane. Kiisleri kava näeb ju tegelikult ette teha Eestis paljuski sama, millega me Tallinnas juba algust tegime. Ja mille vastu IRL pealinnas kahetsusväärselt, ilmselt kiirustamisest tulenevalt, meiega kurjustas.

Kiisler kinnitab, et seniste valdade maa-alal moodustatakse osavallad. Ja et vallavalitsuse geograafilise kaugenemisega ei muutuks omavalitsusega suhtlemine raskemaks, säilitatakse kõigi seniste omavalitsuste keskustes teeninduspunktid. Teeninduskeskused moodustame linnaosavalitsuste asemele aga ju ka meie Tallinnas! Ja avalike teenuste osutamine sellest ei tohiks halveneda, vaid paraneb.

Ma aga juba kujutan ette kollastes sallides üle Eesti lõõtsuvat reformierakondlikku südamekampaaniat, kuidas nad armastavad Tallinna linnaosavalitsuste kombel peagi kõiki Eesti valla- ja linnavalitsusi. Sellest hoolimata ma julgustan IRLi jätkama tõsist arutelu, mida haldusreform tegelikult vajab.

Muide, Kiisleri plaani puhul on näiteks Tallinna jaoks väga huvitav, kas meie naaberomavalitsused, kui nad just peavad valima, eelistaksid astumist Tallinna koosseisu või sooviks nad liituda Harjumaa valdadega? Praegu veel tahavad nad jääda omaette, aga milliseks kujuneb nende seisukoht siis, kui seaduse järgi tuleb ikkagi valida? Tallinn on haldusreformiga alustanud ja me kutsume üles omaenese tervet mõistust appi võttes ka kõiki teisi Eesti omavalitsusi sellega jätkama. Tallinna näitel peaks ju olema kõigile selge, et kui me

ei alusta ja ei vii läbi seda reformi ise, siis üritatakse seda teha meie eest Toompealt, kusjuures siis juba mitte kohalike inimeste huvidest, vaid puhtparteilistest eesmärkidest lähtudes.

Haldusreformil tuleb eristada kahte tahku: sisulist ja tehnilist. Kui rääkida Kiisleri haldusreformi tehnilisest lahendusest, siis on see Tallinna reformikavast maha kirjutatud. Sisulisest küljest on aga ettepanekud erinevad. Tallinn tegi ettepaneku liitumisläbirääkimisteks naaberomavalitsustele, kuid see on vabatahtlik liitumine, mitte sunniviisiline nagu pakub Kiisler. Meile on esmatähtis koostöö nendes valdkondades, kus meil naabritega on ühised mured ja huvid.

Ja täiesti küüniline on haldusreformi kava tänaste eelarvemuudatuste valguses. Üheltpoolt räägitakse reformi põhilisest eesmärgist – omavalitsuste tugevdamisest ja samas võetakse seadusega omavalitsustelt ära tulubaas. See ei ole mitte tugevate omavalitsuste tekitamine, vaid esmatasandi demokraatia hävitamine.

Minu ettekujutuses toimub praegu demokraatia murdumise protsess. Inimesed olid ja on ka praegu veel nõus panema oma aja ja energia selleks, et kohapealne elu püsiks ja edeneks. Selle tahte ja energia olemasolu on väärtus omaette ning seda tuleb säilitada, hoida ja kaitsta. Inimesed tahavad olla ise oma elu korraldajad, mitte seda õigust ära anda. Vastukaaluks võime ju püstitada küsimuse – mis on alternatiiviks? Kas see, et keegi kuskilt kaugelt tuleb ja hakkab korraldama elu Palamusel, Sõrves, Peipsiääres? Tegelikult ei tule ega korralda ja reaalseks alternatiiviks on see, et sel juhul ei korralda ühiselt vajalikke asju mitte keegi.

Kas tõesti peame mõne aja pärast tõdema, et majanduslangus on osutunud suurepäraseks ettekäändeks järjekordsele tsentraliseerimise lainele. Tsentraliseerimises otsuste tegemisel, tsentraliseerimises eelarvete kujundamisel, tsentraliseerimisel elutingimuste kujundamisel üldse. Majanduslangusest on saanud universaalselt hea ettekääne, sest mingit muud põhjendust ega selgitusi valikute ja otsuste osas polekski nagu enam vaja. Sellega saab põhjendada kõigi jõuvõtete kasutamist. See sobib nii radikaalsete eelarvekärbete kui ka seaduste kiirmenetluse põhjenduseks. Sellega saab õigustada kohalike omavalitsuste tulubaasi vähendamist ja investeringute piiramist. Sellega saab põhjendada nii sotsiaalse infrastruktuuri koondamist kui valitsusele vajalike seaduste ja määruste läbi surumist. Aga küsigem siiski - kellele ja mille jaoks vajalike otsuste?

Praegu kõlab veel uskumatuna, aga võib-olla soovitakse järgmisteks presidendivalimisteks kärpida koos omavalitsuste arvuga ka suurt ja riskantset presidendi valijameeste kogu koosseisu?

Teadmatus ja ebakindlus homse päeva ees on tõstnud inimestel jalad maast lahti. Meil on niigi majanduslik ebakindlus ja määramatus. Nüüd tahetakse sellele lisaks veel ka kohapealse elukorralduse ebakindlust süvendada.

III EESTI JA EUROOPA

Omavalitsuste osaluseta pole võimalik ühegi riigi kriisist väljumine ning uus majandustõus, ütles Euroopa Komisjoni president Jose Manuel Barroso Prahast eelmisel nädalal toimunud linnade tippkohtumisel. Ta hoiatas, et praeguse poliitika jätkudes võib mõnedes liikmesriikides kaduda omavalitsuste võimekus osaleda partneritena riikide konkurentsivõime tõstmisel – seades sellega ohtu kogu Lissaboni strateegia.

Enimräägitud ja tõepoolest üliiraskest olukorras Islandi riigi omavalitsuste hinnangul on nende eelarvete maht 2009. aastal võrreldes 2008. aastaga vähenenud vaid alla 5 protsendi!!! Võrrelge seda Eesti peaministriga, kes ikka veel hoopis Lätile laenu pakkumisega ning on meie omavalitsuste eelarvetesse löönud tunduvalt suurema, ehk rohkem kui 10-protsendilise, augu.

Suhtumises omavalitsustesse on Eesti võrreldav vaid Läti ja Ukrainaga. Ukrainas ei kavatse samuti riik katta omavalitsuste tulude langust, mis 2009. aasta prognoosi järgi vähenevad 30%. Kui mullu jaanuaris ei täitnud eelarveid alla 6% Ukraina omavalitsustest, siis sama aasta lõpul juba 90% omavalitsusist. Eesti, Läti ja Ukraina on Euroopas punane latern käitumises omavalitsustega.

Meie põhjanaabri juures Soomes on aga praegu arutusel pakett omavalitsusele mineva ettevõtetulumaksuosa suurendamisest ja täiendavast toetusest ühistranspordile. Soome eelmise suure „lama“ õppetund on töökohtade säilitamise vajadus - enam ei peeta võiduks kümnete tuhandete inimeste koondamist. Soome omavalitsused nõuavad oma riigilt juba 2009. aastal ülekantava raha hulga suurendamist. Samuti soovitakse senisest suuremat osa automaksust ja kütuseaktsiisist ning endale tahetakse kogu prügimaksu. Soovitakse tõsta kinnisvaramaksu lage, samuti ka omavalitsustele õigust saada osa üksikisiku tulumaksust ning suuremat osa ettevõtete tulumaksust. Riigipoolsetest omavalitsuste arvel tehtavatest kärbetest pole juttugi. Hoopis vastupidi.

Meile majanduslikult väga lähedases Rootsis arutatakse rahandusministeeriumi koostatud abipaketti omavalitsustele töökohtade säilitamiseks linnades ja valdades. Kevadel jõuab see parlamenti.

Taanis on valitsus suurendanud omavalitsuste reservide kasutamise piire, mis oleks meil võrreldav laenamise võimaluse suurendamisega. ELi mittekuuluvast Norras on omavalitsusliit pöördunud parlamendi poole palvega tõsta omavalitsustele minevaid makse ning vastavalt vähendada riigile minevaid makse, et kindlustada omavalitsuste sissetulekuid tänavu aastal. Valitsus ongi lubanud garanteerida 2009. aastal omavalitsussektori tulubaasi säilimise. Valitsuse majanduse stimuleerimise pakettis oli ka 2 miljardit norra krooni omavalitsussektorile, kompenseerimaks eeldatavat tulumaksulaekumise langust.

Euroopa majandusmootori Saksamaa majanduse stimuleerimise programmis plaanitakse omavalitsustele hariduse ja infrastruktuuri arendusse suunata täiendavalt 10 miljardit eurot. See on rohkem kui poolteist Eesti riigieelarvet täiendavalt omavalitsustele!

Ka väikese Austria omavalitsuste ühendus nõuab oma riigi valitsuselt omavalitsustele vajalike laenude võimaldamist. Samuti nõutakse, et riik ja liidumaad võtaks enda kanda osa laenude intressikulu. Laenumahu piiramise asemel räägitakse selle suurendamisest.

Euroopa Nõukogu Euroopa Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi ministrite komitee eesistuja, Hispaania omavalitsusasjade ministeeriumi kantsler Maria Tena rääkis Kongressi plenaaristungil 4. märtsil Strasbourgis: „Omavalitsustel on globaalse majandus- ja finantskriisi ajal majanduse taassünnis võtmeroll.“ Majanduskriisi ühe vastumeetmena ongi Hispaania valitsus loonud mullu novembris Riikliku Kohalike Investeeringute Fondi. Tänavu jaanuari lõpuks esitasid sellest fondist raha saamiseks taotluse paljud omavalitsused. Fondi eesmärgiks on otseselt töökohtade loomine 278 tuhandele inimesele.

Omavalitsused teavad ise oma vajadusi kõige paremini. Terve Euroopa räägib, arutab, analüüsib ja vaidleb kriisikavade üle kõikidel võimutasandil. Märtsi algul toimus Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongressi assamblee Strasbourgis. Sellele järgnes Euroopa Regioonide ja Linnade tippkohtumine Prahast.

Euroopas ei möödu praegu ühtki kohaliku omavalitsustasandi foorumit, kus majanduskriisi küsimusi tõsiselt ei käsitletak. Ja omavalitsustel on nendes aruteludes oluline ja lahutamatu, mõnikord isegi kandev roll.

Eestis on aga vaikne. Veebruari lõpul toimunud Linnade ja Valdade Päeval ei jäänud omavalitsusi tabanud drastiliste topelt-kärbete teema üldse kõlrama. Keegi nagu ei uskunudki, et selline ebaõiglus võib aset leida. Kuigi Linnade Liit ja Maaomavalitsuste Liit paar avaldust ju tegid.

Eesti omavalitsused ja meie liidud peavad aga senisest selgemalt ja tugevamalt väljendama oma positsioone nii Eestis kui ka meie ühiskodus - Euroopas.

Sellest ei piisa kui meie liidud nendivad loiult, et omavalitsused kannatavad maksutulude vähendamise tõttu majanduskriisist tulenevalt. See toimub kõikjal ja see pole kellelegi uudis. Et lisaks majanduslangusele oleme sattunud ka oma valitsuse topeltkärbete ohvriks, on aga Euroopa kontekstis täiesti ennekuulmatu ning kuna Eesti valitsus meid pole kuulnud, siis tuleb seda talle Euroopa kaudu meelde tuletada. Kõikide meie omavalitsuste esindusstruktuuride kaudu.

Euroopa omavalitsusühendused on olnud kohad, kus saab käia lähetustes ja suhelda kolleegidega. Nüüd on aga käes aeg Euroopas ühist asja ajada. Me peame suutma oma positsioone ja omandatud kontakte Eesti rahva huvides kasutada.

20. aprillil on Brüsselis Regioonide Komitee plenaaristung. Seal on Eestist 7 põhiliiget ja 7 asendusliiget. Pangem kokku oma pead, oskused ja sidemed ning kasutagem seda foorumit nüüd ka oma rahvuslike huvide kaitseks.

Regioonide Komitee korraldusel toimub mais Sotsiaalpartnerite tippkohtumine Prahast, kus kindlasti peaksid osalema ka omavalitsused.

Omavalitsusliite esindav Euroopa Kohalike Omavalitsuste ja Regioonide Nõukogu CEMRi üldkogu toimub Malmös 22.- 24. aprillil. CEMR on palunud liikmesriikidel vastata küsimustele majanduskriisi mõjust omavalitsussektorile, Eestist vastas Linnade Liit. Loodan, et Malmös on võimalik tõsta küsimus Eesti ja Läti valitsuste suhtumisest omavalitsustesse.

Oluline foorum on Strasbourgis Euroopa Kohalike ja Regionaalsete Omavalitsuste Kongress, mille Omavalitsuste Harta järelvalvekomitee jälgib ka Euroopa kohaliku omavalitsuse harta täitmist. Harta rikkumisega on Eestis praegu päris kindlasti tegemist ja meil tuleb ainult kokku leppida, kuidas algatada järelvalvemenetlus.

7. mail toimub Tallinnas Tallinna, Riia ja Vilniuse linnapeade kohtumine majanduskriisi suhtes edasiste tegevuste kavandamiseks.

Meil ei ole vaja Euroopas kaubelda ega paluda, meil on vaja seista selle rahva eest, kes on valinud meid oma esindajateks!

IV TULUMAKSUKÄRPED JA FUNKTSIOONIDE PSEUDO-VÄHENDAMINE

Vabariigi Valitsus on omavalitsuste rahakoti jõulist revideerimist nimetanud millegipärast solidaarsuseks. Solidaarsus ei tähenda seda, et kõik kulud peab kandma võrdselt 50:50. Solidaarsus tähendab seda, et tugevam aitab nõrgemat. Mitte aga nii, nagu Eestis, kus nõrgad omavalitsused peavad tasandusfondi kaudu abistama põhjaminevat valitsust. Minu jaoks see ongi kõige uskumatum, et kärpimist alustati tasandusfondist, mis on määratud kõige nõrgemate omavalitsuste abistamiseks. Need 300 miljonit oleks võinud ka kusagilt mujalt maha võtta, aga mindi kõige väiksemate kallale, sest teati, nemad ei suuda sellele vastu seista.

Ühe hoobiga vähendati oluliselt omavalitsustele minevat tulumaksu osa, suurendades selle võrra riigieelarve tulusid. Võib liialdamata väita, et topeltkärbetega võeti paljudelt omavalitsustelt võimalus täita oma ülesandeid. Süмптоomaatiline, et peale seda, kui omavalitsuste rahakotti tugevalt tühjendati, on koheselt välja tulnud ka kiire haldusreformi ideega, tuues põhjenduseks asjaolu, et omavalitsused on liiga nõrgad, et täita nendele seadusega pandud ülesandeid.

Tallinna linn on Eesti suurim omavalitsusüksus ja siiani oleme küllaltki hästi hakkama saanud hoolimata sellest, et Tallinna linna finantsseisundit mõjutavad põhiliselt samad riskitegurid mis Eesti majandust tervikuna. Samas on selge, et ka meil ei ole enam võimalik mööda vaadata sellest, et ülimalt olulist mõju linna finantsstabiilsusele avaldavad just keskvalitsuse tasandil tehtavad otsustused. Tallinna linna ehk siis tegelikult linnakodanike kaotused keskvalitsuse tasandil tehtud „kärbetest“ on üsnagi suured. Teeseaduse muutmisel jäävad saamata riigipoolsed teehoiuvahendid, samuti toetused elamuehitusele, suur osa linnateatri kuludest, toetus raamatukogudele, investeeringutoetused üleriigilise tähtsusega objektidele ja veel palju muud. Tallinna linna suurim tuluallikas on üksikisiku tulumaks. Tulumaksu eraldamise määra alandamisega käesoleva aasta 1. aprillist 11,93%-lt 11,4%-le vähenevad Rahandusministeeriumi tehtud arvestuste põhjal kohalike omavalitsuste tulud kokku vähemalt 300 miljonit krooni. Meie arvutuste kohaselt on see summa 80 miljoni krooni võrra suurem, kuid see ei olegi peamine. Hoopis olulisem on see, et sama „kärpesumma“ võrra suurenevad hoopis riigieelarve laekumised. Kusjuures Tallinna osa selles riigieelarve tulude kasvus on vähemalt 126 miljonit krooni.

See ei ole aga veel kaugeltki kõik. Kui mäletate, siis eelmisel aastal muudeti ka maksukorralduse seadust, millest tulenes mitmeid ümberkorraldusi, mis taas kord riivasid omavalitsuste sissetulekuid. Ainuüksi deklaratsioonideta tulumaksu ülekandmise lõpetamise tõttu kaotas Tallinna linn jaanuaris 29,4 miljonit krooni. Ühe ettemaksukonto kasutusele võtmisega sai riik sisuliselt võimaluse kasutada omavalitsusüksustele ettenähtud maksulaekumisi riigi maksuvõlgade katteks.

Tallinna linnavalitsus päris Rahandusministeeriumilt, kas maksukorralduse seaduse muudatuste tõttu on ehk ka meil osa tulumaksu saamata jäänud? Vastus meie järelepärimisele oli ootuspäraselt eitav ja seda vaatamata asjaolule, et avalikus meedias on ministeeriumi esindajad tunnistanud, et seaduse muudatus toob tuludes kaasa ajalise nihke, mida omavalitsustele aga kuidagi ei kompenseerita.

Meie arvestused aga tõestavad kuidas on just nimelt omavalitsuste tulude arvelt täidetud Riigikassat. 2009. aasta veebruaris laekus Tallinnale jaanuari maksustavalt tulult tulumaksu 6,3% vähem kui eelmise aasta jaanuaris. Samas oli Maksu- ja Tolliameti andmetel 2009. aasta jaanuaris Tallinna haldusterritooriumil elavate inimeste maksustatavalt tulult linnaeelarvesse arvestatav tulumaks hoopis 2 % suurem kui eelmise aasta samal perioodil. Lihtne rehkendus näitab, et tegelikult ülekantud tulumaksu ja arvestusliku tulumaksu vahe oli -15 mln krooni.

Analoogiline oli olukord ka kohalike omavalitsuste osas tervikuna. Kohalike omavalitsuste maksustatav tulu kasvas jaanuaris 2,8%, kuid veebruaris ülekantud tulumaks oli samas 5,3% väiksem kui eelmise aasta samal perioodil. Tegelikult ülekantud tulumaksu ja arvestusliku tulumaksu vahe oli seega -39,4 mln krooni.

Leiame, et nimetatud summad on kindlasti väärt, et nende nimel pöörduda kohtu poole oma õiguste kaitseks. Lisaks sellele, et majandussurutise tagajärjel laekumised omavalitsustele vähenevad niigi, leidis riik õige olevat veel sellest vähesestki osa endale haarata ning ka selle osa arvelt, mis omavalitsustele peaks tulema, kindlustada esmajärjekorras riigieelarve laekumised.

Teatavasti muudeti valla- ja linnaeelarve seadust selliselt, et kärpete hüvitamise asemel võib ette näha ka kohaliku omavalitsuse üksusele pandud kohustuste vähendamist. Seda loogikat järgides muudeti nii koolieelse lasteasutuse seadust, spordiseadust kui ka noorsootöö seadust, väites, et nende muudatuste tulemusena saavad omavalitsused aasta arvestuses kokku hoida 452 miljonit krooni. Arvestuse aluseks olid aga kõigi omavalitsuste koondnumbrid, millest lihtsalt matemaatiliselt mingi % maha võeti ja väideti, et see võimaldabki omavalitsustel saavutada kokkuhoiu, mis katab ära saamata jääva tulumaksu. Unustati aga näiteks seda, et samal ajal vähendati ka tasandusfondi vahendeid. Seega jäi nõrgema tulubaasiga omavalitsuste tulude kärbe isegi matemaatiliste võtetega hämades hüvitamata.

Tegelikkuses ei ole riik omavalitsuste tulusid endale võttes kavatsenudki vähendada omavalitsustele pandud kohustusi.

V TÄIENDAVID LAENUPIIRANGUD

Aasta aastalt on avalikkusele sisendatud, et omavalitsused ei oska majandada, et nad on ebaefektiivsed ning kipuvad lisaks ka laenama ning vaid keskvalitsus on sunnitud tegema pingutusi, et hoida valitsussektori defitsiiti kontrolli all. Selle kinnituseks tuuakse appi arvud, mis justkui tõestavad, et keskvalitsuse eelarve on olnud läbi aastate ülejäägis, kuid kohalikud omavalitsused on oma koondnäitajaga läbi aastate miinuses. Kuidas saab nii olla, et keskvalitsus on läbi aastate olnud nii edukas ja omavalitsused samas niivõrd saamatud? Kas ei peitu vastus aga lihtsas tões, et vahendite jaotus kesk- ja omavalitsuse tasandite vahel on juba algusest olnud kiivas ja kallutatud ehk siis see tulubaas, mille riik peaks seadusega pandud ülesannete täitmiseks kindlustama, on olnud ebapiisav.

Sellepärast ongi omavalitsused sunnitud laenama. Seda ei saa neile ette heita. Eesti rahvas on alati laenata tahtnud. Juba meie rahvuseepos algab sõnadega „Laena mulle kannelt, Vanemuine!“

Lisaks tulumaksu laekumiste vähendamisele ja tasandusfondi eraldiste kärbetele kehtestati läbi Valla- ja linnaeelarve seaduse muudatuste ka täiendavad piirangud omavalitsuste ja nende ettevõtete laenukohustuste võtmisele. Nüüdsest võivad omavalitsused laenukohustusi võtta vaid välisrahastusega projektide sildfinantseerimiseks ja kaasfinantseerimiseks või enne seaduse jõustumist võetud kohustuste refinantseerimiseks ja sedagi vaid tingimusel, et Rahandusministeeriumi ametnikud laenuplaani ka heaks kiidavad. Kui aga laenukohustusi võetakse ilma Rahandusministeeriumi kooskõlastuseta, on rahandusministril õigus peatada riigieelarvest kohalike omavalitsuste eelarvete tasandusfondi eraldiste ja üksikisiku tulumaksu ülekandmine.

Seega seati seadusega piirang nii omavalitsustele endile kui ka neist sõltuvate üksuste laenude võtmisele. Samas ei ole riigi valitseva mõju all olevate üksuste suhtes seaduse tasandil mingit piirangut kehtestatud. Riigi lisaelarve seletuskirjas on vaid nenditud, et „selleks ei kavandata eraldi seaduse muudatust, vaid riigi ettevõtete laenude võtmist juhitakse läbi nõukogude“. Selle põhjal võib väita, et keskvalitsuse silmis on riigiettevõtete nõukogud usaldusväärsemad kui seda on omavalitsused. Kui omavalitsused ei järgi seaduses kehtestatud piiranguid ja Rahandusministeeriumiga kooskõlastamise reegleid, siis järgnevad sanktsioonid, kuid riigiettevõtete puhul ei juhtu midagi, kui nende nõukogud „südametunnistusega“ vastuollu satuvad.

Ei Tallinn, ega ka teised Eesti omavalitsused ei soovi laenu võtta priiskamiseks. Seaduse järgi on omavalitsustel olnud õigus võtta laenu vaid investeringuteks. Teadupärast ei ole „omavalitsuste tulubaasi“ investeringuteks ettenähtud vahendeid just eriti arvestatud, vaid seda pisukestki raha, mis vahel harva riigi poolt omavalitsuste investeringuteks on eraldatud, on harjutud pigem jagama üksikotsustustena. Tallinna linnale ei ole nendest „jagamistest“ kunagi palju antud. Paraku ei saa investeringuid lõpmatuseni edasi lükata või hoopis tegemata jätta, olgu siis ajad missugused tahes. Ega investeringute raames ei tehti ju tavaliselt midagi harukordset, vaid püütakse hoida kasutuskõlblikuna see infrastruktuur, mis on avalike teenuste osutamise jaoks hädatarvilik. Ega kvaliteetset haridust ei saa tagada üksnes õpetajate ja nende palgaraha olemasolul, kui puuduvad ruumid õppetöö toimumiseks, nii ei ole võimalik pakkuda ka lastehoiuteenust, kui puuduvad lasteaiad või need ei vasta nõuetele, omavalitsused peavad suutma tagada ka teede korrashoiu, ei piisa ainult tänavate pühkimisest jne. Vahendite olemasolu ainuüksi tegevuskulude katteks ei ole piisav, sest vajalik on omada ka piisavalt vahendeid oma vara korrashoiuks ning arenguks.

Tallinna linna on palju kritiseeritud selle tõttu, et kavandasime linna 2009. aasta eelarves võtta investeringute katteks laenu 600 miljonit krooni, millest valdav osa oli kavandatud teede ehituseks. Samas unustatakse ära, et Tallinna linn kavandas 2009. aastal investeerida kokku üle 1,2 miljardi krooni. Seega kavandasime investeringutesse ise panustada rohkem kui poole. Riigi lisaelarve kärbete tulemusena ei suuda me kahjuks enam sedagi.

VI EUROLE ÜLEMINEK KUI JÄRJEKORDNE MÜÜT

Meie riigi valitsus on meile teatanud, et Eestis on eurole üleminek lausa avalik huvi. See eesmärk olevat nii püha, et selle nimel ollakse valmis ohverdama ka kohalikud omavalitsused. Samas jäetakse rääkimata, millised õigused võtab omale riik. Vaatame, millised õigused võtab enesele selle katteloori varjus valitsus lisaelarvega:

1. Kassareservi vähendati seniselt 2,8 miljardilt kroonilt 100 miljonile kroonile.

Kassareservi vähendamine sellises mahus viitab sellele, et operatiivselt kasutatav reserv on riigis lõppenud, sest vähendus on 96 protsenti.

2. Laekumist ületavate kulude piirmäära suurendati 8,5 miljardilt kroonilt 12 miljardi kroonini.

Kuigi lisaelarvega valmistuti 8,5 miljardiliseks puudujäägiks, näitab see eelarvemuudatus, et tegelikkuses on olukord palju hullem. Jääb arusaamatuks, miks valitsus sellest vaikinud on, sest ammu on teada, et kriiside lahendamise eeltingimuseks on olukorra selge tunnistamine.

3. Eelarvelaenu lubatud jääki suurendati 5,5 miljardilt kroonilt 9 miljardile kroonile ja Vabariigi Valitsuse poolt antavate laenude lubatud jääki suurendati 2 miljardilt kroonilt 3 miljardi kroonini.

Laenude jäägi suurendamine näitab, et riigi ja riigi ettevõtete kohustusi lubatakse suurendada. Kummaline, et samal ajal rünnatakse kohalikke omavalitsusi nende kohustuste pärast, isegi siis, kui need jäävad seadusega lubatud raamidesse.

4. Erakorralist pensionireservi on lubatud kasutada jooksvate tulude ja kulude tasakaalustamiseks.

Eriotstarbeliste reservide kasutamine anonüümsete jooksvate kulude katmiseks on ennekuulmatu ja näitab valitsuse suutmatust üldse tegeleda kulude kokkuhoiuga.

5. Riik plaanib 3,5 miljardi ulatuses katta kulusid stabiliseerimisreservi abil.

Iseenesest on kohane kasutada eurole ülemineku tagamiseks stabiliseerimisreservi, kuid täna on eurole ülemineku kavades veel palju segast. Stabiliseerimisreservi kasutamine peab olema seotud selge tegevusplaaniga, eelkõige selge visiooniga tulude ja kulude tasakaalust ning reservide taastamisest tulevikus.

Kõik need punktid viitavad sellele, et valitsuse tegevus või täpselt väljendades tegevusetus süvendab veelgi eelarvedefitsiiti. Eelarve ei ole suunatud mitte stabiilsusele, vaid olemasolevate ja veel tekkivate aukude lappimisele. See aga ei saa kuidagi eurot meile lähemale tuua.

Märkamatu on riigis mindud üle defitsiidis eelarvele. Valitsuskoalitsioon petab oma tegevusega Vabariigi presidenti, kes on oma koostöökogu deklaratsioonis seadnud ülemineku eurole lausa rahvusliku kokkuleppe osaks.

Eurole üleminek suhtes 1:16ga on võimalik vaid siis, kui me eelnevalt oleme oma majanduse stabiliseerinud ja töusulainele saanud. Sellest aga valitsuskoalitsioon vaikib, räägitakse vaid eelarvest, aga mitte majandusest, kuigi nende kahe vahele ei saa kaugeltki asetada võrdusmärki.

VII PÕHISEADUSLIKUD INSTITUTSIOONID EI GARANTEERI OMAVALITSUSTE AUTONOOMIAT

Leiame, et omavalitsustel puuduvad reaalsed põhiseaduslikud garantiid ja tegelikud võimalused seista hea selle eest, et nende õigusi keskvalitsuse poolt ei rikutaks. Näiteks on Tallinna linn viimase kahe aasta jooksul pöördunud õiguskantsleri poole vähemalt kaheksal korral palvega kontrollida Eesti Vabariigi õigusaktide kooskõla Põhiseaduse ja seadustega. Õiguskantsler on jätnud sisuliselt kõik linna pöördumised läbi vaatamata. Põhimõtteliselt on õiguskantsler loobunud Tallinna linna pöördumiste lahendamisest, soovitades igakordselt minna taotlusega Riigikohtusse. Seda vaatamata asjaolule, et kehtiv seadus ei näe ette

võimalust keelduda kohalike omavalitsuste avalduste alusel õigusaktide normikontrolli teostamisest.

On teada, et sarnaselt on õiguskantsler keeldunud ka mitmete teiste omavalitsuste ja Linnade Liidu ettepanekute alusel õigustloovate aktide põhiseaduselevastavuse kontrollimisest. Sellest tulenevalt on Tallinna linn viimase aasta jooksul tõstatanud mitmete omavalitsuste õigusi rikkuvate seaduste Põhiseadusele vastavuse küsimuse Riigikohtu ees. Nii on Tallinna linn esitanud Riigikohtule taotluse raamatupidamise seaduse, raamatupidamise üldeeskirja, Raamatupidamise Toimkonna juhendi nr 17, riigikontrolli seaduse, kohaliku omavalitsuse volikogu valimise seaduse ja maksukorralduse seaduse ning teiste õigusaktide mitmete sätete kehtetuks tunnistamiseks.

Üheksakümnendate aastate keskel pidasime Euroopa Kohaliku Omavalitsuse Harta euroopalikke väärtusi iseenesestmõistetavaks. Täna tundub, et üks osa juhtpoliitikutest on need väärtused unustanud. Seetõttu on oluline need uuesti meelde tuletada.

Viimasel ajal on juurdunud ebameeldiv praktika, kus kohalikke omavalitsusi otseselt puudutavad eelnõud esitatakse küll vormiliselt omavalitsustele seisukohtade ja ettepanekute esitamiseks kuid otsused nõ "koputatakse ära", ootamata ära seisukohtade esitamiseks ministeeriumite endi poolt välja pakutud tähtaega. Värskeim näide on kohalike omavalitsuste täiendavate laenupiirangute määruse eelnõu, mis esitati kooskõlastusringile 3. märtsil, kooskõlastamise tähtajaga 17.03.2009, kuid otsus määruse vastu võtmiseks tehti juba 5. märtsil.

Toon veel mõned näited:

- 19. detsembril möödunud aastal avalikustas Haridus ja teadusministeerium eelnõu „Munitsipaalkooli õpetajate ametijärgude palga alammäärade kehtestamine“. Kooskõlastusi oodati 7. jaanuariks käesoleval aastal. Tegelikult keegi mingeid kooskõlastusi ei oodanud ja valitsus võttis määruse vastu juba 30. detsembril.
- 27. jaanuaril 2009 võttis valitsus vastu korralduse teedehoolde vahendite jaotuse kohta kohalike omavalitsuste vahel üldsummas 378 mln krooni. Seda eelnõu ei esitatud üldse kooskõlastusringile!
- 25. veebruaril 2009 avalikustas rahandusministeerium omavalitsuste tasandusfondi eraldiste jaotuse tingimused ja korra ning teatas, et ootab sellele kooskõlastust hiljemalt 11. märtsiks. Lausa koomiline on aga see, et Vabariigi Valitsuse määrus selles küsimuses võeti vastu kuus päeva varem, 5. märtsil ja keegi ei kavatsenudki ära oodata, mida omavalitsused sellest arvavad.

VIII LÕPPSÕNA

Leiame, et hetkesituatsioonis on omavalitsuste tulubaasi kärpimine eriti lubamatu ning lühinägelik. Lähitulevikus toob see endaga kaasa veel tõsisemaid probleeme. Kärped tegevuskuludes ja investeringutes toovad kaasa ahelreaktsioonina töökohtade vähenemise nii avalikus kui ka erasektoris, mis omakorda tähendab maksutulude kahanemist ja seeläbi uusi eelarvekärpeid, mis taas tõstatab töökohtade vähendamise küsimuse jne.

Valitsus ei taha teadvustada tõsiasi, et omavalitsused on need, kelle kulutused rasketel aegadel pigem suurenevad, seda just hätta sattunud inimeste abistamiseks.

Omavalitsused tunnevad vastutust inimeste ees. Leiame, et Valitsus on käitunud vastutustundetult. Sellega ei saa omavalitsused kindlasti leppida.

Mida me saame teha?

Esiteks, me saame pöörduda nende samade inimeste poole linnades ja valdades, keda me esindame ja kelle huvide eest me seisame. Selgitame neile, millest on tingitud praegune olukord ja kuidas on võimalik sellest välja pääseda?

Meie inimesed on targemad kui arvatakse ja näevad asju hoopis sügavamalt kui ainult „Miljonimängu“ või „Ärapanija“ raames.

Mõnedel poliitikutel on saanud kombeks justkui uhkustada, kes on rohkematest valimislubadustest taganenud. Omavalitsuste valimistel võidavad aga kindlasti need, kes inimestele antud sõnast kinni peavad.

Teiseks, Tallinn pöördub oma õiguste kaitseks Riigikohtusse ja taotleb sealt tuge, et meie valitsejad peaksid kinni Põhiseaduse ja Euroopa Omavalitsuste Hartaga kehtestatud omavalitsuste autonoomiast. Kes tunnevad, et nende õigusi on jalge alla tallatud, tulge koos meiega. Mina usun Eesti kohtusüsteemi õiglusesse ja õigusesse.

Kolmandaks, pöördume Euroopa kolleegide poole. Euroopas on küllalt tugevad omavalitsusorganisatsioonid, kellele me oleme ise loonud illusioone Eesti demokraatiast. Räägime kuidas asjad tegelikult on ja palume nendelt toetust, et ka Ida-Euroopas saaksid omavalitsused lõpuks jalad alla.

Neljandaks, muudame omavalitsuste foorumi jätkusuutlikuks protsessiks, kus me käimegi koos ja püüame kujundada ühiseid seisukohti, ühtlustame neid ning vahetame arvamusi. Selline võiks olla meie tee, mis aitab kaasa, et omavalitsused muutuksid tõepoolest niisuguseks partnerriks valitsusele, keda võetakse kuulda ja kellega arvestatakse.